

Peruánský folklor

Hana Vítková

Folklor vždy vycházel z historie a náboženství daného národa, tak i peruánský folklor úzce souvisí s Inckou kulturou. Inkové uctívali boha Slunce, jemu byl podmíněn veškerý chod společnosti a domácnosti.

Stvořitel Viracocha se vynořil z vod jezera Titicaca, stvořil Slunce, Měsíc a další nebeská tělesa. Z kamení na břehu jezera začal formovat lidi. Stvořil muže a ženu, oba těhotné, nakreslil jim oblečení a dal jim vlastní jazyk. Tak začíná jedna z mnoha verzí inckého mýtu o stvoření světa a lidí. Verzí je mnoho, a jaká byla ta původní, se můžeme jen dohadovat. Veškeré písemné záznamy inckých mýtů vytvořili španělští kronikáři, písaři nebo indiáni vzdělaní Španěly, ????? na jedné straně hluboce zakořeněné vědomí o existenci rozvinuté civilizace před příchodem Španělů, a s tím spojená hrdost, na druhé straně představy o vlastní historii, ovlivněné španělskou interpretací.

Nyní se uvádí, že devadesát procent zdejšího obyvatelstva jsou křesťané. Peruánci ale křesťanské svátky moc neslaví, radši pořádají různé fiesty a karnevaly. Místní lidé sice věří v existenci Ježíše Krista, zároveň si však drží hluboce zakořeněnou víru ve vlastní bohy. Ta je starší a hlubší. Před každým popíjením nikdo neopomene provést modlitbu Pacha Mamě, Matce Zemi. Z každého jídla, které jí, z každého nápoje, který pije, indián nejprve obětuje Matce Zemi, Pača Mamě. Pača Mama představuje pro člověka nejbližší ztělesnění principu velké vesmírné Matky, roditelky všech forem. I když je málo vody, první díl indián s láskou ulije na zem. I když je málo jídla, první sousto spolkne země.

Dokonale strávit znamená dokonale rozložit, neponechat nic ve spárech ega, ale podstoupit každou fyzickou i mentální potravu Matce, kterou zosobňuje Pača Mama, Matka Země. Pača Mama velmi ráda papá, a čím hrubší potravina, tím více jí chutná. Proto také nejlepší způsob, jak se zbavit nemoci, je odevzdat jí mentálně Matce Zemi. Velmi účinné je přímo se zahrabat do země, stačí i na půl hodiny, a půda si nemoc z těla sama vytáhne.

Během indiánských rituálů jsou předměty na obětním oltáři rozestavěny tak, že zastupují jednotlivé vrcholy pyramidy a jednotlivé prvky čakany – předinckého kříže. To, co člověk obětuje, jsou ve skutečnosti části jeho osobnosti, které mu brání sjednotit se se svou vnitřní podstatou, s nesmrtelným duchem, se všepromítajícím kosmickým Vědomím. Během rituálu jsou často užívány psychotropní látky.

Čas konání rituálu je určován pomocí dokonalého kalendáře, který vychází z přesných astronomických pozorování cyklů slunce a měsíce, pohybu hvězd, pásu mléčné dráhy a temných mezihvězdných mračen. Nebeský pól, kolem kterého se vše otáčí, je vyznačen souhvězdím Jižního kříže. Jižní kříž je nebeským obrazem mystického kříže čakana. Zkoumání astronomických zákonitostí odhaluje tentýž řád a rytmus, který vládne veškerým jevům na Zemi a veškerým pochodům – fyzickým i mentálním – v člověku.

Také představy duchů, vycházející z prastaré incké mytologie, mají mnohem větší dopad na jejich reálný život. Ochranu tedy nehledají u kněze či u modlitby v kostele, ale u jiných, opět prapůvodních inckých bohů či duchů, s kterými je pomáhají spojit liány ayahuasca, z jejichž kůry se vyrábí vysoce halucinogenní nápoj stejného názvu.

Ayahuasca je kečuánské slovo a v překladu znamená liána duše. Stejnojmenný nápoj indiáni vždy používali při náboženských obřadech, v tradiční medicíně, pro věštění a telepatii. Ayahuasca způsobuje výrazně barevné halucinace i pocity odpoutání se od hmotného světa. Některé indiánské kmeny věří, že při obřadu se duše odděluje od těla a volně se pohybuje prostorem. Důležitá je role šamana, který dokáže duši dovést zpět do těla. Dnes je využívána místními šamany, k bohatnutí při podávání bohatým turistům.

Další látka, která se nejčastěji užívá v Andách, je šťáva z kaktusu San Pedro. San Pedro je španělský název, latinské jméno zní *Trichocereus pachanosii* a v původním indiánském jazyce se tento kaktus nazývá *kuri*, což znamená prostě „medicína“. Léčba mysli a těla není u indiánů nikdy oddělena. San Pedro má opravdu zázračné účinky například na celý trávicí trakt (protože roste v oblasti, která je vlastně žaludkem planety). Také se mimo jiné používá k léčbě alkoholismu. Rituální užívání San Pedra tedy nevede k závislosti, ale naopak otevírá cestu k vnitřní svobodě, k odstranění všech závislostí.

Důležité je, kdy se rostlina sbírá, v souvislosti s cykly slunce a měsíce, tedy přesná hodina dne či noci, měsíční fáze a roční období. Také záleží na tom, kolik má kaktus žeber, zda kvete, na jakém místě roste, a v neposlední řadě jak je sbírán, jak je zpracován, jak je užíván a kde je užíván. Tak jako každá bytost, i kaktus má duši – svou vědomou podstatu, a vládne mocnými silami. Proto se s ním, konečně jako se vším, má nakládat s patřičným respektem. San Pedro roste ve výšce asi 1800 až 3000 m a v tomto výškovém rozmezí má být také užíván. Existuje spousta faktorů vázaných na tuto nadmořskou výšku, které moderní věda nedokáže postihnout a bylo by chybou domnívat se, že přírodu ošálíme nějakými chemicky konzervovanými výtažky. V nižší nadmořské výšce se zkrátka tomuto kaktusu nelíbí, ať jej zasadíme do země nebo jej sem přemístíme ve formě výtažku. Vědomí se neztrácí zabitím těla. San Pedro i v nížině působí, ale působí jinak, a moudrý indián by se nikdy nedopustil takového omylu a neúcty, aby požil kaktus třeba v deštném pralese.

Hlavní účinná látka – mezkalin – je obsažena v kůře. Nejsvrchnější vrstva se sloupne a kůra se vaří několik hodin, až vznikne hustý rosol, který se během rituálu pije v množství asi sklenička na osobu. Zbývá dužina se užívá k různým jiným účelům, například jako skvělý prostředek pro celkové posílení vlasů. Peruánci mají nádherné, zdravé, silné vlasy, které si udržují sytě černou barvu až do vysokého stáří.

Naopak jasně viditelným problémem je nestřídmé pití alkoholu. Pije se tu hlavně chicha – tradiční kukuřičný nápoj, chutí trochu podobný burčáku, pak pivo a rum. Chicha je nejlevnější, tedy i nejpobulárnější, a lze ji sehnat téměř všude. Každý dům, kde se prodává, upoutá zízivce tyčí upevněnou nad dveřmi, na jejímž konci je pestrobarevný střepec.

Oproti alkoholu se koka jeví jako rostlina naprosto neškodná. Navíc lidem usnadňuje, aby se vypořádali s vysokou nadmořskou výškou, pomáhá jim od bolesti, od všudypřítomného hladu

a hlavně způsobuje dobrou náladu. Dokonce i doktoři se shodují, že koka lidem prospívá. Podle lékařských studií koka zabraňuje tvorbě vředů, napomáhá trávení a zlepšuje činnost jater a žlučníku. Dokonce prý brání i tvorbě zubního kazu. Zdravé bílé zuby místních lidí jsou toho důkazem. Navíc byla a je posvátnou rostlinou, používanou při mnoha náboženských rituálech. Lidé tu věří, že jim koka poskytuje sepětí s půdou a spojení s Pachamamou (Matkou Zemí). O jejím významu svědčí i to, že v dávných dobách slovo coca znamenalo obecný výraz pro rostlinu. Údajně existovala též tzv. cocada, což byla jednotka, kterou se měřila vzdálenost. Jedna cocada byla vzdálenost, kterou člověk ušel od naplnění tváře kokou až po její rozžvýkání.

Dále bych se chtěla zmínit o dalších tradicích patřících k běžnému životu jako odívání, tkalcovství, hrnčířství či dětským hrám, které neodmyslitelně patří ke každodennímu životu dětí ve všech kulturách po celém světě.

Odívání

Řadový občan incké říše se oblékal jednoduše a nenápadně. Nosil poncho zvané onka, které bylo zpravidla utkané z alpačí vlny. Byl to napůl složený kus látky sešitý na obou dvou stranách s otvorem pro hlavu a dvěma otvory pro ruce. V noci a nebo při chladném počasí si přes plece bylo možné přehodit ještě iakolju, což byla druhá část tohoto vlněného oděvu. Třetí a poslední část tvořily nohavice upevněné v pase barevnou vlněnou páskou, které nosili muži od čtrnácti let. Pokud pracovali na poli, svazovali si dlouhé vlasy stuhami, a když se účastnili trhu nebo nějaké slavnosti, vytvořili si zpravidla nějaký jednoduchý účes. Co se týče obuvi, obyvatelé incké říše nosili většinou jednoduché pletené sandály. Ani ženy se od mužů v oblékání nijak nelišily, spletené vlasy si svazovaly vlněnými stuhami a nosily náušnice z mědi, zlata nebo mušlí. Používaly také malé hřebeny z trnů anebo z leštěného dřeva čonta. Oděv panovníka – Inky se podobal oděvu jeho poddaných, ale byl utkaný z nejjemnější vlny a ani jeden šat si Inka neoblékl více než jednou, hned po použití byly šaty spáleny, aby se jich už nikdo jiný nemohl dotknout.

Tkalcovské umění, zpracování vlny a bavlny

Pokud si Inkové polními taženými neprorazili cestu k bavlně, byla nejdůležitější surovinou vlna. Alpačí vlna byla velmi jemná, používali mastnou a plstěnou lamí vlnu a také vikuní vlnu, která byla určena především na umělečtější zpracování. Bavlnu předli Inkové stejně jako vlnu, jediným problémem bylo, že se na jejich území nevyskytovala, a tak ji získávali výměnou anebo při vojenských taženích. Indiáni uměli tkát z ručně předené bavlny a vlny překrásné látky. Z vlny vyráběli tři druhy látek, alhuaku – běžnou odolnou látku, kumpi – velmi jemnou tkaninu a čusi – těžkou a tuhou látku. Zhotovovali také ozdobné pérové pláště, při jejichž tkaní vkládali do látky zářivou mozaiku z ptačích per.

Hrnčíři a hrnčířství

Hrnčířství je jedním z nejstarších zaměstnání původních obyvatel Latinské Ameriky. I když Inkové neznali hrnčířský kruh, patří jejich keramické výrobky k těm nejlepším na světě. Incká

keramika je trvanlivá, jemnozrná a tvrdá téměř jako kov. Hrnčíři se nedrželi žádných ustálených norem, a tak je incká keramika také velmi tvarově pestrá.

Kov a jeho zpracování

V říši Inků se těžilo mnoho zlata, ale i jiných kovů (bronz, měď, cín a další). Zlato, železo a měď se těžily v Andách. Zlato se tavilo do prutů na vysokých vrších, kde byly pece na dřevěné uhlí. Tyto pece byly otočené směrem k východu (k pasátům) a rozdmýchávané obrovskými měchy. Inkové znali zpracování zlata litím, letováním a nýtováním. Inkové si také velmi vážili stříbra, které však ve vlhkém andském prostředí rychle ztrácelo lesk. Své nástroje nejčastěji vyráběli ze slitin cínu a ozdoby ze zlata a stříbra.

Uzlové písmo kipu

Kipu (uzel), které si kurýři odevzdávali, se podobalo písmu. Kipu ale tak úplně písmem nebylo a zároveň nebylo ani vynálezem Inků. Byla to jen pomůcka. Zauzlené šňůry, sestavené podle desítkové soustavy, se vždy podávaly s ústním poselstvím, bez něho by byly nesrozumitelné. Uzly znamenaly čísla. Každý místodržící měl k dispozici vykladače kipu, jehož povinností bylo uzlovat zprávy a pamatovat si, co každý uzel znamená. Všechno mělo svůj význam, barvy šňůr, způsob uzlování, mezery mezi uzly. Kipu nesloužilo jen statistickým účelům, ale k zapamatování historických událostí. Problémem však bylo, že vykladači písma kipu postupně vymírali, až nakonec tomuto uzlovému písmu nikdo nerozuměl.

Hry

Jedna z oblíbených her dětí inckých indiánů je hra s názvem choromoro (čoromoro). Hra spočívá v tom, že se hráč předkloní a opře se hlavou o strom. Za ním stojící primero (první) zvolá „choromoro voy primero“ a skočí předkloněnému na záda. Následuje segundo (druhý) a další a další.

Tato práce je pouhé nastínění kultury inckých indiánů. Folklor každého národa je tak obsáhlý, že je přímo nemožné podat dostatečné informace v tak stručné práci. Doufám, že si aspoň každý vytvoří svůj vlastní pohled na dané téma inspirovaný mou prací.

Použitá literatura a webové stránky:

Rodinná encyklopedie světových dějin, Reader's digest výběr, Praha 2000

Sedmdesát divů světa – osudy slavných stavebních památek, Slovart, Praha 2000

America's first civilization, American heritage publishing, New York 1968

Atlas of ancient America, Facts on file publication, New York 1986

<http://www7.yo.cz/pages/ageofkings/slunecni.html>

<http://www.tady.cz/amerika2001/peru/narodyperu2.html>

<http://esoteric.mysteria.cz/america.htm>

<http://mujweb.cz/veda/civil/>